

Początki europejskiego teatru

Obrzędy ku czci Dionizosa genezą teatru

Geneza teatru antycznego wiąże się z kultem Dionizosa – boga winnej latorośli, wina i urodzaju. Według greckiego mitu to właśnie Dionizos nauczył ludzi uprawy winnej latorośli i produkcji wina.

Antyczne dramaty wywodzą się z uroczystości, obrzędów religijnych i procesji towarzyszących świętom ku czci Dionizosa.

Dla uczczenia boga, który okazał się tak szczodrym darczyńcą (nauczył ludzi zabawy i korzystania z uroków życia) starożytni urządzali dwa razy w roku huczne uroczystości. Początkowo miały one orgiastyczny charakter, z czasem pod wpływem kultu Apollona – boga poezji, muzyki, sztuk i nauk – uległ on złagodzeniu.

*Wiosną, w porze zrównania dnia z nocą, odbywały się **Wielkie Dionizje**, jesienią zaś **Małe Dionizje** – obchodzone przede wszystkim na wsi.*

Dionizje Wielkie

– miejskie – miały charakter podniosłego misterium.

Trwały początkowo pięć, a potem sześć dni.

Pierwszego dnia składano Dionizosowi ofiarę z kozła.

W trakcie tego obrzędu chór chłopięcy śpiewał dytyramby – wzniosłe hymny sławiące boga winnej latorośli.

Następnie w uroczystym pochodzie przenoszono posąg Dionizosa ze świątyni u stóp Akropolis do gaju Akademos, tam odbywały się nabożeństwa, a następnie wielką ucztę.

Po zachodzie słońca przy blasku pochodni posąg boga wędrował do Aten. Przez kolejne dni przy udziale chórów chłopięcych męskich wystawiano sztuki.

<http://blog.terbit.pl/1/blog/upload/notes/m/mitologia-grecka/21.gif>

*Pieśń kultowa ku czci
Dionizosa - dytyramb -
przekształciła się z czasem
w tragedię opartą na dialogu
koryfeusza (przewodnika chóru)
z chórem.*

Dionizje Małe

Małe Dionizje- wiejskie, nie były tak podniosłe. Miały charakter wesołej, ludowej zabawy. Tak jak podczas Wielkich Dionizji składano w ofierze kozła, a jego krwią polewano korzenie winnej latorośli. Przez następne dni miały miejsce wesołe zabawy, procesje, pochody, zwane *komos*.

Z pieśni o zaczepnym, żartobliwym charakterze, śpiewanych przez komos, wykształciła się z czasem *komedia*.

*W ten sposób z dwóch odmiennych form kultu Dionizosa narodził się teatr antyczny w dwóch zasadniczych odmianach:
tragedii i komedii.*

Teatr

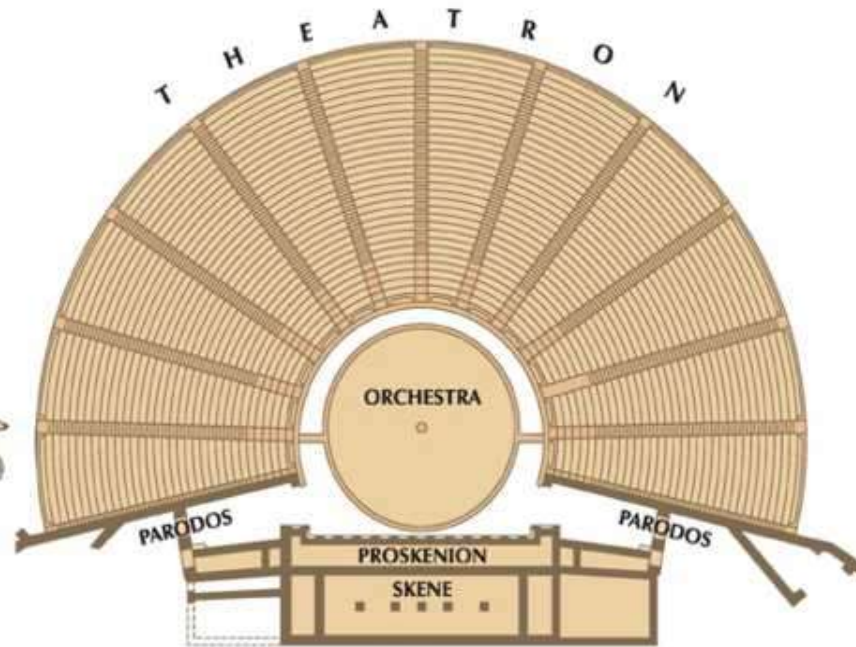
Widowiska musiały być łatwo dostępne dla ludności, pierwsze sztuki wystawiano więc na wytyczonym u stóp wzgórza placu zwanym **orchestra**, a na jego środku ustawiano ołtarz (**thymele**). Na placu (orchestrze) występował chór i odbywały się popisy taneczne, widzowie zasiadali na zboczu góry, początkowo bezpośrednio na ziemi, później na drewnianych a następnie kamiennych ławkach. Tak powstała widownia w kształcie dużego (większego od półkola) wycinka koła, czyli **theatron**. Budynek służący do przebierania się aktorów oraz do wieszania dekoracji nazywano **skene**. Przed skene znajdowało się podium, na którym występowali aktorzy (**proskenion**). Po obu bokach orchestra znajdowały się paradne przejścia (**parodos**), służące do wprowadzania aktorów.

Teatr grecki

Aktor w męskiej masce komicznej

Schemat teatru greckiego

Aktor w kobiecej masce tragicznej

Teatr w Epidauros – wygląd współczesny

W Atenach sztuki teatralne były wystawiane na agorze, na prowizorycznie wzniesionych konstrukcjach drewnianych. Jednak w roku 490 p.n.e. (część źródeł podaje rok 499 p.n.e.) doszło do katastrofy – drewniana konstrukcja trybun załamała się i śmierć poniosło wiele osób. Najprawdopodobniej to wydarzenie zdecydowało o przeniesieniu widowisk w stałe miejsce, w okolicy świątyni Dionizosa na południowym stoku akropolis. W okresie klasycznym, około 425 p.n.e., rozpoczęto budowę teatru kamiennego, w miejscu istniejącego teatru z drewna. Budowa przebiegała etapami, a ukończono ją około 338 p.n.e. (lub 326 p.n.e.)

Przedstawienia odbywały się najczęściej trzy razy w roku w czasie kolejnych kilku dni. Wystawiano sztuki kilku aktorów, a specjalna komisja oceniała komu przyznać nagrodę. Na widowiskach gromadziły się tłumy. Na wniosek Peryklesa niezamożnym obywatelom wypłacano kwoty, które umożliwiały im wstęp do teatru. Sądzone bowiem, że wszyscy członkowie polis powinni uczestniczyć w tym święcie. Wymagały tego:

- *względy pobożności, była to bowiem forma oddania czci Dionizosowi;*
- *sprawiedliwość społeczną, ponieważ wszyscy winni mieć udział w przyjemności, jaką dawało widowisko*
- *względy wychowawcze, gdyż dramat uczył widzów moralności obywatelskiej.*

Aktorzy

W tragedii w jednej scenie mogło występować najwyżej trzech aktorów. Pierwszego aktora

Tespis,

2. Ajschylos,

3. Sofokles.

W dramatach występował również chór złożony z dwunastu lub piętnastu młodych ludzi.

Aktorzy byli profesjonalistami, chórzystów natomiast wybierano spośród ateńskiej młodzieży (tylko mężczyźni, kobiety nigdy nie pojawiły się na scenie, przedmiotem sporów jest to, czy bywały na widowni).

Aktorzy tekst śpiewali lub śpiewnie recytowali, chóry śpiewały i tańczyły.

Widowiska łączyły w ten sposób słowo, gest taneczny i muzykę.

- Typowy *strój* greckiego aktora odznaczał się wspaniałymi barwami.
- Aktorzy na nogach mieli *koturny*, czyli buty z podeszwami zrobionymi z kilku warstw skóry. Dzięki temu postacie były wyższe.
- Najbardziej charakterystyczną cechą greckiego aktora była *maska*, która dawała wskazówkę, co do jego wieku, pozycji społecznej i nastroju.
- Maską umożliwiało łatwiejsze dostrzeżenie wyrazu twarzy aktora i umożliwiało małej liczbie aktorów obsłużenie swych licznych ról.
- Szeroko wykrojony otwór na usta dawał rezonans, stanowiący pożądaną pomoc nawet w greckich teatrach, w których właściwości akustyczne były bliskie doskonałości.

Używano czterech rodzajów masek:

➤ śmiechu,

➤ płaczu,

➤ gniewu

➤ strachu.

Tragedia antyczna miała ściśle określoną budowę.

Wyróżnia się w niej następujące elementy:

- *Prolog* – wstępną część utworu informującą o zdarzeniach poprzedzających akcję.
- *Parodos* – pieśń chóru wkraczającego na scenę, ukazującą problematykę utworu.
- *Epejsodiony* – dialogi i monologi postaci.
- *Stasimony* – pieśni chóru, przeplatające się z epejsodionami.
- *Exodos* – ostatnią pieśń chóru schodzącego ze sceny, podsumowującą i komentującą wydarzenia.

W dramacie antycznym przestrzegano **zasady trzech jedności: akcji, miejsca i czasu.**

Jedność akcji oznaczała, że utwór ma być jednowątkowy, czyli powinien dotyczyć jednego problemu.

Jedność miejsca zakładała, że akcja dramatu rozgrywa się cały czas w tym samym miejscu (zazwyczaj przed pałacem królewskim), a o wydarzeniach odbywających się poza sceną opowiada posłaniec.

Jedność czasu polegała na ograniczeniu czasu akcji do jednej doby, a najczęściej do jednego dnia (od wschodu do zachodu słońca).

Inne zasady obowiązujące w kompozycji dramatu:

- *Zasada decorum.*
- *Zasada nieprzedstawiania scen krwawych.*
- *Zasada niezmienności charakteru postaci.*

Inne cechy dramatu antycznego:

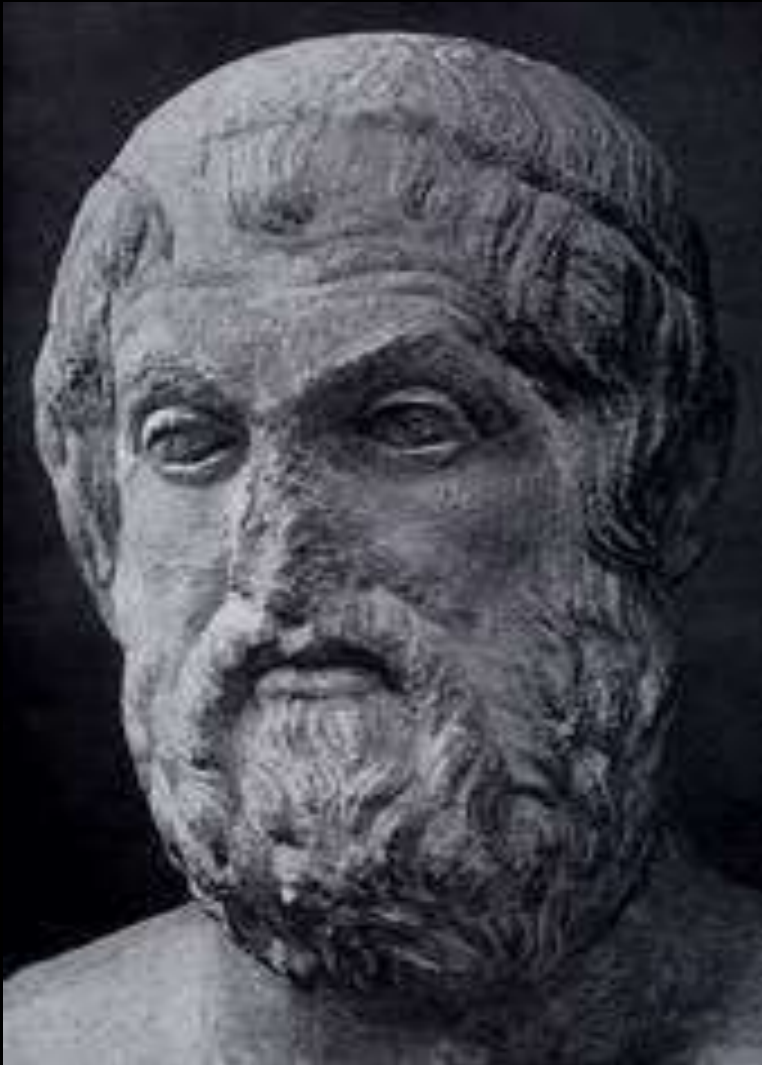
- *Chór jako komentator wydarzeń.*
- *Bohaterowie pochodzą z rodów królewskich.*
- *Tematyka zaczerpnięta z mitologii.*
- *Brak scen zbiorowych.*
- *Połączenie muzyki, śpiewu i tańca ze słowem poetyckim.*
- *Katharsis (wewnętrzne oczyszczenie) – Grecy wierzyli, że śledząc losy bohaterów, obserwując ich tragedie, człowiek odczuwa litość i w ten sposób jego dusza oczyszcza się z win.*

Tragizm –

polega na umiejscowieniu bohaterów w sytuacji konfliktu tragicznego, w starciu dwóch równorzędnych racji. Wybór którejkolwiek racji przynosi w rezultacie klęskę, a nawet śmierć. Bohater zostaje zatem uwikłany w sytuację bez wyjścia. Każdy z wyborów, jakiego dokona, kończy się dla niego tragicznie.

*Losami postaci rządzą siły wyższe. Należy do nich **fatum**, na które człowiek nie ma żadnego wpływu.*

Sofokles

*Żył w latach
496-406 p.n.e.
Był jednym z trzech
największych
tragediopisarzy greckich.
Przyczynił się także do
rozwoju teatru greckiego.
Napisał około 120 sztuk,
w tym 90 tragedii.*

Według mitu, Lajos, król Teb, usłyszał od wyroczni przepowiednię, że własny syn pozbawi go życia i poślubi jego żonę, czyli swoją matkę – Jokastę. Gdy więc Lajosowi i Jokaście urodził się syn Edyp, przebito mu piętę i porzucono w górach, aby zapobiec tragedii. Chłopca uratował jednak pasterz, który zaniósł go do króla Koryntu. Kiedy Edyp dorósł, dowiedział się o przepowiedni. Postanowił uciec do odległej krainy, aby nie skrzywdzić ojca. Myślał bowiem, że jego prawdziwym rodzicem jest władca Koryntu. Po drodze doszło do bójki, w której z rąk Edypa zginął starzec. Był nim Lajos – ojciec młodzieńca. Edyp dotarł do Teb, gdzie w nagrodę za pokonanie Sfinksa otrzymał rękę Jokasty. Miał z nią dwóch synów – Polinejkesa i Eteoklesa oraz dwie córki – Antygonę i Ismenę. Wkrótce Teby zaczęły nawiedzać nieszczęścia. Edyp dowiedział się wtedy, że jest to kara za zabicie ojca i poślubienie matki. Z rozpaczyny oślepił się i opuścił Teby. Zmarł niedaleko Aten. Po śmierci Edypa Polinejkes i Eteokles mieli na zmianę sprawować rządy w Tebach. Jednak, wbrew umowie, po roku panowania Eteokles nie chciał oddać władzy. Wówczas Polinejkes zaatakował z wojskiem Teby. Bracia rozpoczęli walkę, w której obaj zginęli. Władcą został więc ich stryj – Kreon, który uznał Polinika za zdrajcę. Zakazał też pochowania jego zwłok...

